

УДК 336.027:631.95

Сава А.П.,
к.е.н., с.н.с., завідувач науково-технологічного
відділу аграрної економіки, інформаційно-аналітичної
роботи, маркетингу і трансферу інновацій
Сидорук Б.О.,
к.е.н., завідувач лабораторії аграрної економіки
Тернопільська державна сільськогосподарська
дослідна станція ІКСГП НААН

ОБГРУНТУВАННЯ КОМПЛЕКСУ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ ВАЖЕЛІВ В СИСТЕМІ СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОБЕЗПЕЧНОГО АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

Постановка проблеми. Економічне регулювання екобезпечного аграрного виробництва в сільському господарстві у будь-яких умовах вимагає доповнення у вигляді фінансових і кредитних важелів.

Вирішальну роль вони відіграють під час кризових явищ, що спостерігаються сьогодні на вітчизняному ринку, коли має місце різка зміна цінових і фінансових пропорцій, а також загальних умов відтворення і самої економічної системи загалом. Серед таких ознак кризових явищ можна виділити: нестійкість фінансово-економічної політики, інфляційні коливання, турбулентний розвиток ринкових відносин, кризові деформації економічного простору, стихійність та дифузійність параметрів аграрного виробництва, зростання безробіття сільського населення, соціальна напруга в сільській місцевості, рефлексорність фінансових відносин, загострення міжгалузевих конфліктів АПК тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як стверджують фахівці, саме фінансово-кредитні важелі здатні скоректувати наявні диспропорції у розвитку АПК, в тому числі екобезпечного аграрного виробництва як перспективного напрямку. Значущість фінансово-кредитних важелів – об'єктивно необхідного елементу системи регулювання – визначається, по-перше, вибірковістю їх дії, а, по-друге, можливістю конкретизації дії.

Варто наголосити на тому, що проблемами розвитку фінансів, вітчизняної фінансово-кредитної політики і системи загалом займається низка відомих вчених-економістів, а саме: Василик О.Д., Загорський В.С., Ковалюк О.М., Кудряшов В.П., Опарін В.М., Поддерогін А.М., Федосов В.М. та ін. Питання функціонування фінансово-кредитного механізму в аграрному секторі знайшли своє відображення у працях вітчизняних вчених-аграніків, серед яких можна виділити: Амбросова В.Я. [2], Дем'яненко М.Я., Гудзя О.Є. [5; 4], Лузана Ю.Я. [7], Саблука П.Т., Стецюка П.А. [11] та ін. Незважаючи на значну кількість публікацій з даного напрямку досліджень, проблема розробки і запровадження дієвого фінансово-кредитного механізму та обґрунтування його впливу на стимулювання екобезпечного аграрного виробництва.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є наукове обґрунтування теоретико-методологічних та організаційно-практичних засад формування фінансово-кредитних важелів щодо стимулювання екобезпечного аграрного виробництва і розробка конкретних пропозицій з його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Застосування фінансово-кредитних важелів необхідно розглядати через призму фінансово-кредитних відносин загалом, де вони проявляють свою економічну сутність та по-різному впливають на суб'єктів і середовище.

Як зазначають вчені, в процесі фінансово-господарської діяльності будь-якого суб'єкта господарювання виникають певні фінансово-кредитні відносини, пов'язані з організацією виробництва, реалізацією продукції, формуванням фінансових ресурсів, розподілом і використанням доходів [3, с. 122].

Лузан Ю.Я. вважає, що у межах фінансово-кредитних відносин схематично можна виокремити три їх провідні кола з такими економічними суб'єктами: фізичні, юридичні особи і держава:

- між державою і господарюючими суб'єктами;
- між різними суб'єктами господарювання;
- між фізичними і юридичними особами і ті, що складаються усередині господарського суб'єкту

[7].

Розвиток таких відносин залежить від функціонування фінансово-кредитного механізму, що у своїй суті складається із власне фінансових потоків і фінансово-кредитних важелів (або інструментів, прийомів і т.д.).

На основі цього ми побудували схему фінансово-кредитного механізму стимулювання екобезпечного аграрного виробництва (рис. 1).

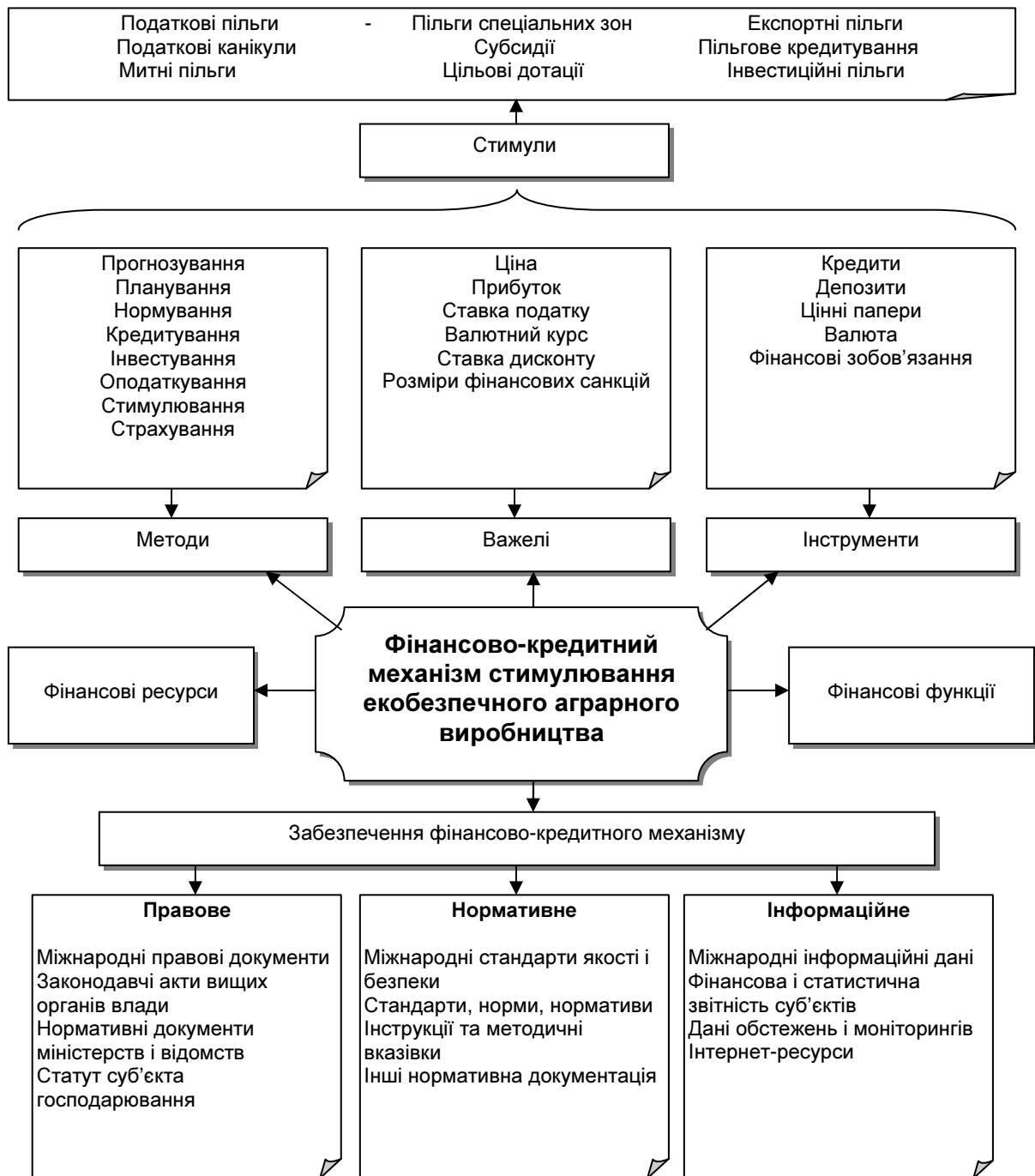

Рис. 1. Схема фінансово-кредитного механізму стимулювання екобезпечного аграрного виробництва

Джерело: Розроблено авторами на підставі [8, с. 236]

За твердженням Солохи Д.В. та Белякової О.В., такий механізм щодо забезпечення екологізації виробничої діяльності повинен відповідати наступним вимогам: включати значний об'єм державних замовлень; використовувати важелі пільгового кредитування і оподаткування, цінової політики; формувати цільові джерела підтримки екологічного виробництва; активно використовувати можливості механізмів зовнішнього фінансування; створити відповідне середовище для ефективної діяльності виробничих формувань; сформулювати єдиний державний реєстр юридичних та фізичних осіб, приватних підприємців, які займаються екобезпечним виробництвом; адаптувати та забезпечити ефективну імплементацію основних принципів відповідних міжнародних правил та стандартів з метою екологізації виробництва; сприяти створенню та ефективному функціонуванню необхідних асоціацій у

сфері екологічного підприємництва, розглянути і налагодити діалог між ними; визначати і спрямувати фінансові джерела розвитку екологічного виробництва; удосконалити адміністративне співробітництво між відповідними національними органами та комерційними структурами; сприяти обміну передовим досвідом відносно політики у сфері екологічного виробництва з метою визначення пріоритетних завдань та оцінки заходів в окремих сегментах [10, с. 128].

На жаль, як показує практика, більшість із розглянутих елементів забезпечення фінансово-кредитного механізму стимулювання екобезпечного аграрного виробництва не прийняті до уваги взагалі, не підтримуються в широкому сенсі, або ж є лише задекларованими і не відповідають діючим нормам з числа затверджених на законодавчому рівні.

В таких умовах необхідно звертати увагу на існуючі методи, важелі та інструменти, які під впливом фінансових функцій, формують фінансові ресурси для здійснення аграрного виробництва. Вони, на думку Камінської І. і Волинчук Ю., на сьогодні виступають найефективнішими важелями стимулювання економічного розвитку й найбільш використовуваними в зарубіжній практиці господарювання [6, с. 148].

Розглянутий нами традиційний підхід до розвитку фінансово-кредитних відносин в аграрному виробництві базується на визначальній ролі держави, що сприймається усіма суб'єктами цих відносин (фінансовими установами і аграрними формуваннями) переважно у формі прямої фінансової допомоги (дотацій) чи спеціалізованих програм з бюджетів різних рівнів.

З цього приводу, у нас є дві позиції. Ми розуміємо, що держава як регулятор економічних відносин, повинна приймати участь у процесах формування «правил гри» і підтримці перспективних напрямів господарської діяльності для гарантування своєї безпеки.

Тут спрацьовує чіткий принцип державного протекціонізму, який враховує наступне: те, що може ефективно вироблятися в Україні, повинно вироблятися в обсягах, що забезпечують основні потреби країни та регіонів. Він покликаний вирішити два завдання. Перше – захистити на перших порах відносно слабких вітчизняних виробників від масованого імпорту продовольства та сільськогосподарської сировини. Друга – сприяти експорту надлишків конкурентноздатних видів продукції сільського господарства.

Інша справа продукція, яка при нинішньому стані платоспроможного попиту знаходиться у стадії зародження. У такому разі фінансова підтримка покликана стимулювати розвиток і зростання ефективності виробництва. Це стосується й екобезпечної сільськогосподарської продукції. На нашу думку, державна позиція щодо підтримки екобезпечного аграрного виробництва повинна базуватися на основі конкретних цільових програмах і проектах. Останні повинні враховувати наявність труднощів зі збутом продукції, її конкурентоспроможністю, зокрема на світовому ринку. У програмах необхідно зафіксувати не тільки фінансові, але і цінові умови, порядок квотування та ін.

При цьому слід не забувати, що 99% аграрного сектору належить приватному бізнесу, а це унеможливує здійснення постійного прямого фінансування їхньої діяльності. Крім того, при ухваленні рішень з таких питань необхідно враховувати стан бюджету країни, який знаходиться не в кращому становищі.

Тому, на нашу думку, в сучасних умовах господарювання основними і визначальними методами, інструментами і важелями у розвитку аграрного виробництва, а особливо екобезпечної продукції, мають стати важелі та стимули ринкового, а не адміністративного характеру.

Під важелями державної підтримки слід розуміти дії органів державної влади, які опосередковано впливають на розвиток бізнесу через фактори. Щодо визначення стимулів, то ми погоджуємося з визначенням, яке наведене в словнику іншомовних слів О.П. Семютюка. Стимул - це «причина, що спонукає до дії, створює сприятливі умови для розвитку чого-небудь» [9].

Фролова А.В. стверджує, що різниця між важелями та стимулами економічного характеру полягає в тому, що важіль створює умови господарювання, іншими словами, задає певні «межі», визначені для можливої поведінки реакції [12]. А призначення стимулу - викликати конкретну заплановану реакцію, тобто зміну. Він є зовнішньою рушійною силою, яка спонукає до дії об'єкт у майбутньому, тобто стимул виступає мотивом до діяльності та тільки за цих умов стає дієвим.

На підставі проведених досліджень нами розроблено схему фінансово-кредитних важелів і стимулів як складових державної підтримки стимулювання екобезпечного аграрного виробництва (рис. 2).

Більш детально розглянемо дію фінансово-кредитних і податкових важелів і стимулів в розвитку виробництва екобезпечної сільськогосподарської продукції.

До основних важелів фінансово-кредитної підтримки держави виробників екобезпечної сільськогосподарської продукції можна віднести: гарантування та страхування кредитів державою; надання резервних гарантій недержавним фондам; стимулювання залучення іноземних інвестицій; лізингова підтримка; венчурне фінансування; розвиток субконтрактингу.

При цьому стимулювання такого напрямку виробництва слід розглядати з погляду загальних і пільгових умов фінансово-кредитних відносин. Перші мають бути сприятливими для усіх аграрних формувань.

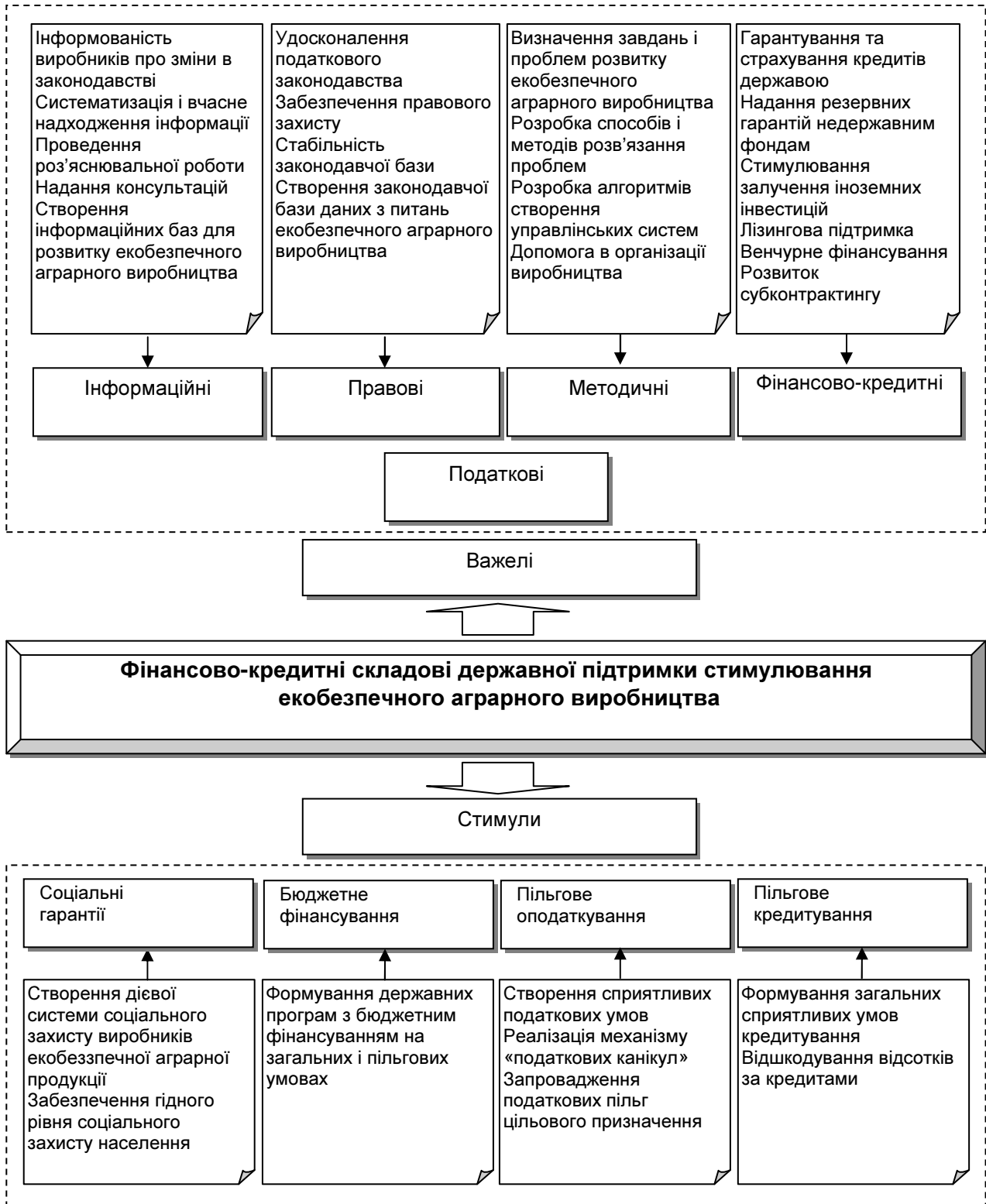

Рис. 2. Фінансово-кредитні складові державної підтримки стимулювання екобезпечного аграрного виробництва

Розробка авторів

Слід зауважити, що надважливою умовою фінансово-кредитної підтримки з боку держави є виділення пріоритетних напрямів її надання. До найважливіших умов надання фінансово-кредитних ресурсів для аграрних формувань, що вироблятимуть екобезпечну продукцію, можна віднести: наявність планів або проектів реконструкції, модернізації або розвитку бази для виробництва, зберігання і переробки екобезпечної аграрної продукції, наявність працівників і насамперед керівників

з потрібною кваліфікацією, документів зі сертифікації підприємства та продукції щодо їх відповідності стандартам якості і безпеки.

Одночасно дуже важливо гарантувати певну стабільність фінансово-кредитної підтримки і привабливість критеріїв її надання для виробників, тобто це означає існування відповідальності з дотримання взятих на себе зобов'язань обох сторін.

Щодо пільгових умов фінансово-кредитної підтримки виробників екобезпечної аграрної продукції, то ми її розглядаємо передусім в реалізації механізму відшкодування відсотків за кредитами, який в своїй основі передбачає компенсацію з бюджету банкам різниці, що витратили внаслідок кредитування за неринковими (пільговими) відсотковими ставками [1, с.40-47; 2, с. 115-121].

Ми розділяємо позицію тих науковців, які вважають, що компенсація вартості кредиту має бути диференційованою залежно від строків кредитування, позичальників і цілей використання [4, с. 54-63]. Для реалізації зазначеного підходу слід відмовитися від прив'язки компенсації за кредити до облікової ставки Національного банку, що існує на момент нарахування відсотків. Компенсаційний механізм має діяти через запровадження пільгової ставки, яка враховувала б вид позики, її цільове використання і дохідність об'єкту кредитування.

Така пільгова ставка, на нашу думку, може бути розрахована за наступними формулами:

$$C_n = \frac{C_p}{K_k * K_c} * K_p, \quad (1)$$

$$K_p = \frac{P_{факт}}{P_{норм}}, \quad (2)$$

C_n – ставка пільгова (по якій виробник екобезпечної аграрної продукції розраховується за отриманий кредит), %;

C_p – ставка ринкова (по якій сплачують за звичайні кредити), %;

K_k – диференційований компенсаційний коефіцієнт відповідно до видів кредиту, відносних одиниць (для короткострокових кредитів – 2, для середньострокових – 4, для довгострокових – 6);

K_c – диференційований цільовий коефіцієнт, що враховує напрямки використання кредитних ресурсів підприємством позичальником, відносних одиниць (для виробництва екобезпечної аграрної продукції – 4, для покращення технологічного процесу в напрямку його екологізації – 2, для всіх інших цілей – 1)

K_p – коефіцієнт, який визначається залежно від рівнів рентабельності товаровиробника, відносних одиниць;

$P_{факт}$ – фактичний рівень рентабельності виробництва підприємства, яке є позичальником коштів (за підсумками останнього року), %, якщо $0\% < P_{факт} < 15\%$, то пропонуємо K_p не розраховувати, а брати за 0,4, а якщо $P_{факт} < 0$, то $K_p = 0,2$;

$P_{норм}$ – нормативний рівень рентабельності (беремо на рівні 30%), %.

Варто наголосити на тому, що сьогодні комерційні банки не обмежені у визначенні ставки кредитування сільськогосподарських підприємств. Тому вважаємо, що держава має визначити межі реальної відсоткової ставки надання комерційними банками пільгових кредитів аграрним товаровиробникам.

Ще одним з основних напрямів стимулювання виробництва екобезпечної аграрної продукції є податкові важелі та стимули. Якщо говорити загалом, то до них можна віднести наступні елементи:

1. Створення сприятливих податкових умов.
2. Реалізація механізму «податкових канікул».
3. Запровадження податкових пільг цільового призначення.

На основі діючої практики оподаткування сільськогосподарських товаровиробників ми спробували розробити окремі пропозиції щодо стимулювання такого виробництва за рахунок податкових стимулів:

1. Створення сприятливих податкових умов:

- формування загальних сприятливих податкових умов для підприємств аграрного сектору економіки;

2. Реалізація механізму «податкових канікул»:

- звільнення від обкладання фіксованого сільськогосподарського податку до 3-х років за умов переходу аграрного підприємства на виробництво екобезпечної продукції з врахуванням його сертифікації та гарантування бути таким виробником ще протягом 3-х наступних років;

3. Запровадження податкових пільг цільового призначення:

- встановлення податкового кредиту з податку на додану вартість для виробників екобезпечної аграрної продукції (зменшення податкових зобов'язань з ПДВ в обсязі, еквівалентному частці витрат поточного податкового періоду, що були спрямовані на фінансування екологічної складової виробництва);

- запровадження амортизаційної премії, що дає можливість списувати витрати (для зменшення

податкової бази з податку на прибуток) на капітальні вкладення частини початкової вартості необоротних активів, які використовують для переходу чи реалізації екобезпечного виробництва;

- звільнення від обкладання ПДВ операцій з відчуження та передачі прав на результати видів інтелектуальної діяльності, безпосередньо пов'язаних з інноваціями (права на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, бази даних, топології інтегральних мікросхем, ноу+хау та ін.).

Висновки з даного дослідження. Таким чином, розглянутий нами фінансово-кредитний механізм стимулювання виробництва екобезпечної сільськогосподарської продукції є структурно складним і розгалуженим, має власні особливості в частині забезпечення його реалізації та впливу на суб'єктів фінансово-кредитних відносин. Встановлено, що застосування фінансово-кредитних важелів і стимулів щодо розвитку екобезпечного аграрного виробництва є найбільш прийнятними у ринкових умовах господарювання з мінімальним негативним впливом на бюджетну систему держави як гаранта регулювання економічних відносин загалом.

Слід зауважити, що запропонована система важелів і стимулів фінансово-кредитного механізму, зокрема в частині державної підтримки стимулювання екобезпечного аграрного виробництва, має базуватися на стратегії розвитку такого напрямку виробництва і забезпечуватись довготривалою дією норм і правил фінансово-кредитних відносин, виходячи із економічної ситуації та відповідати фінансовій політиці в державі. Це дозволить, на наш погляд, забезпечити становлення, ефективне зростання і конкурентоспроможність екобезпечного аграрного виробництва в умовах ринкової нестабільності.

Література

1. Алексійчук В.М. Напрями реформування системи кредитного забезпечення в АПК / В.М. Алексійчук // Економіка АПК. – 1998. – № 1. – С. 40-47.
2. Амбросов В.Я. Формування кредитного ринку в системі агробізнесу США / В.Я. Амбросов, В.М. Онегіна // Економіка АПК. – 2001 – №5. – С. 115-121.
3. Бобылева А.З. Финансовый менеджмент: Пособие по финансам для менеджеров / Ун-т Рос. акад. образования (Ред. Л.И. Сидорова). – М., 1995. – 151 с.
4. Гудзь О. Є. Державна програма фінансової підтримки підприємств АПК через механізм здеешевлення кредитів / О.Є. Гудзь, А.В. Сомик // Економіка АПК. – 2008. – №11. – С. 54-63.
5. Гудзь О. Є. Фінансово-кредитна інфраструктура аграрної сфери України / О. Є. Гудзь // Економіка АПК. – 2009. – №6. – С. 59–63.
6. Камінська І. Регіональні особливості фінансово-кредитних інструментів стимулювання соціально-економічного розвитку України / І. Камінська, Ю. Волинчук // Матеріали Всеукраїнської наукової інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України в умовах фінансової нестабільності». – Тернопіль, 2012. – С. 148-153.
7. Лузан Ю.Я. Контур фінансово-кредитних відносин в АПК : сучасний теоретико-методологічний вимір / Ю.Я. Лузан // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Фінанси і кредит», 2009. – № 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vsnau/FiK/2009_2/3Luzan.pdf.
8. Поленчук В.М. Фінансовий механізм підприємства в умовах ринкових трансформацій / В.М. Поленчук, О. Б. Наумов // Економічні інновації. Вип. 47. – 2012. – С. 229-238.
9. Семотюк О. П. Сучасний словник іншомовних слів / О. П. Семотюк. – 2-ге вид., доп. – Х. : Веста : Видавництво «Ранок», 2008. – 688 с.
10. Солоха Д. В. Теоретические основы формирования механизма управления эколого – экономическим развитием / Д. В. Солоха, О. В. Белякова // Экологическое образование и экологическая культура населения : материалы международной научно-практической конференции 25–26 февраля 2013 года. – Прага : Vědecko vydavatelské centrum «Sociosféra-CZ», 2013 – С. 124-137.
11. Стецюк П. А. Формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств / П.А. Стецюк // Економіка АПК. – 2005. – № 11. – С. 111-116.
12. Фролова А. В. Формування організаційно-економічного механізму управління забезпеченням екологічної безпеки держави / Фролова А. В. // Проблеми системного підходу в економіці. – 2011. – № 4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/2011_4/Frolova_411.htm.